Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 20 МАЙ, 1989 ШУ. ★ № 60 (7718). ★ Мах 3 кеп.

М. С. ГОРБАЧЕВ МОСКВЕ ЦІАКХАЧАР

18 мае КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. С. Горбачев КНР Председатела Ян Шанкуна хьехарах официальни визитагІа ваха хиннача Китаера Москве цІакхаьчар.

М. С. Горбачевца цІакхаьчар из цига накъавоаккхаш хинна КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкащарча гІулакхий министр Э. А. Шеварднадзе, КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь А. Н. Яковлев, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат, СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель Ю. Д. Маслюков, КПСС ЦК член, СССР унахцІено лорара министр Е. И. Чазов.

Аэродроме М. С. Горбачевна накъабаьхкабар КПСС ЦК Политбюро членаш В. И. Воротников, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, В. П. Никонов, Н. И. Рыжков, В. М. Чебриков, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидаташ А. П. Бирюкова, А. В. Власов, А. И. Лукьянов, Г. П. Разумовский, Д. Т. Язов, КПСС ЦК секретарь О. Д. Бакланов, кхыбола новкъостий.

Накъабаьхкараштa юкъе вар СССР-е КНР-а гІулакхашта ханна поверенни вола Чжан Чжэнь.

(ТАСС).

Яхьа дневник

◆

ЛаьрхІар кхоачашду

Грозненски кога тІирс беча фабрика дІабахача биъ бетта пачхьалкхен планагІа лаьрхІачул совгІа арахийцаб 10500 пар кога гІирс.

Экономически реформа кердача хьалашка болх беча фабрика обувщикаша дикка тІехкхоачашъяьй пачхьалкхенна пайда бара задани а. ПланагІа лаьрхІачул совгІа баь пайда кхо бІаь эзар гаргга сома боараме ба. Къахьегама овсарле лакхъяра план 12,4 процент тІехкхоачашъяьй цар. Духхьал из лакхъяра чотагІа хьабаьб планал совгІа ара мел хийца кога гІирс. ЦхьоалагІча сортагІа арахеца кога гІирс берригa а 91 процентага дІакхоачабаьб цар. Укхаза хьабеча берригача кога гІирсах 87 процент бар кердабаьккха арахецаш ба, хІаьта итт процент бар телатах хьабеш ба.

Уж толамаш доахача къаьстта дика болх а беш, фабрикерча цехашта юкъе хадданза хьалха латташи башхадика производственни толамаш доахаши хиларца белгалъьянна я Зурушев Казбеки Дадаев Мохьмади керте латтача цехий коллективаш.

Деша дай бац

Республикерча гІишлонхошта, иштта бахана наха а дукха эшаши цар чІоагІа хоатташи я «Чечнингушпромстройматериалы» яхача производственни объединенена чуйоагІача Грозненски гІишлон материалий шоллагІча комбината болхлоша арахеца етта кирпишк. Шоай потребителий хьашташ кхоачашдара доккхий декхараш тІанийцад цар. Чакхбаьннаб укх шера хьалхара биъ бутт. Долче, мишта кхоачашду цар шоаш тІаийца декхараш? Ер шу доладелча денз хІанзалца, хьа цар баьча балха итогашка хьежача шоай деша дай ца хиларал совгІа, пачхьалкхен планагІа а лоархІабаьбац уж. Шоай потребителашта поставкаш яра биъ бетта дола договорни декхараш 90,4 процент мара кхоачашдаьдац цар. Потребителашка комбината коллективо дІа ца кхоачийташ йисай 300 эзар сома маьха товарни продукци. ХІаьта цо укх шера ара ца хецаш йисай йиъ миллиони 700 эзари етта кирпишк.

Самофинансированеи йиззача хозрасчетеи хьалашка къахьегача комбината болхлоша пачхьалкхенна пайда бара биъ бетта задани 36 процент мара кхоачашъяьяц. Цудухьа Госбанкера кредитагІа ахча а нийдеш, болх беш ба уж. Иштта эсала бакъахьегама овсарле лакхъяра хьокхам а.

Комбинатерча йиъ цеха цхьаккха коллектив лоархІаеш яц тІанийцача социалистически декхарех меттел пачхьалкхен планах а. Царех къаьстта во болх бечарех я Платянский Всеволод, Александрова Раиса, Нальгиев Султан керте латтача кхаь цеха коллективаш. Товарни продукци арахецара биъ бетта задани 71—93 процент мара кхоачашъяьяц цар.

Из чІоагІа эзделца йола къахьегамхо, «Силуэт» яхача производственни текстильно-галантерейни объединене швейни цеха бригадир йола Ужахова Османа Раиса дика йовзаш я предприятеерригача коллектива. 20 шу совгІа ха я из укхаза болх беш йола. Къахьегама тІера а ше деш дола гІулакх безам болаш деш хиларца а белггаа я из. Ший профессиональни говзал дукханешта дІайовзийтай цо, масала, хІанз бригадир а йолаш болх беш йолча Ольга Мисановна Аранеляна, Идрисова Липай на, иштта кхыбарашта.

Р. О. Ужахова хьинаре общественница а объединене профкома член а я. МоллагІа хаттар а гІулакх а нийсделча на йолча болх цун коллегаш. Хоаш да, Ужахова хьехар дергдолга а, эшашоа цІо дергдолга а.

СУРТА ТІА: (аттехьара аьрдехьа) Р. О. Ужахова, Л. Идрисова, О. М. Аранелян.

Н. Кобнашвиле сурт.

КЪАХЬЕГАМА МУЛАШ

Нохч-ГІалгІайчен бурувдеттарашка меттел вай мехкарча лаьттан ченаш техкараш къахьегаш болча дуккхача моттигашка а дІакхоач Карабулакски химически реагентий завода коллективо арахеца тайп-тайпара продукци. Иззача хозрасчета хьалашка болх беча цо ерригa таронаш оарцагІъяьхай ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш, госзаказаш дизза кхоачашдара. Цу даькъе дика кайоалаш къахьег завода болхлоша пятилетка дІадагІча шера. Ер шу доладелча денз хІанзлехьа планал совгІа цо маьхалъяьккхай 635 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци, хІаьта заданел совгІа арахийцай 33 эзар сома маьха товарни продукции 200 эзар гаргга сом мах бола нормативно-цІена продукции. Овсаре къахьегарал совгІа цар ерригa арахецача продукцех 95—98 процент яр цкъа дІаелча юха ца ерзаеш дІайохийтачарех я. Долче, заводе арахеца продукци дикен тІехдикен мара яц.

Ший потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараши госзаказаши дІабахача биъ бетта дизза кхоачашдаьд предприяте коллективо. Къахьегама овсарле лакхъяра задани цу юкъа цхьайттен ахи процент тІехкхоачашъяьй цо. Духхьал цу чотагІа хьаьй планал совгІа арахийца ерригa продукци. ЙоагІачул дукхагІа продукци маьхалъяьккхарах, бийдал, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярех, хьаеча химически реагенташка дІабода мах оттабаьча боарамал лохбарах планал совгІа 400 эзар сом пайда баьб завода болхлоша пачхьалкхенна. Экономически реформа кердача хьалашка моллагІча къахьегама коллектива балха тІа кертгерчарех цаІ лоархІаш хьокхам ба из.

Уж производственни толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, шоаш укх шера тІаийца доккхий декхараш хІара бетта тІехкхоачашдеш хьайоагІарех я Коломыцев Александр Дмитриевичи Гладких Василий Григорьевичи керте латтача цехий коллективаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Болаш ба нийса никъ

ДІадаха шу 1 миллиони 20 эзари сом пайда а беш чакхдаьккхар «Гудермесский» яхача совхозо. Цхьабакъда, из продукцена пачхьалкхен мах тІатохарах хинна пайда бар. Масала, заготовительни пункташка дийна долаш бежан дІачуделча, цуйна дулха килограммах 4 сом 5 кепиги лора, цу ханна НехьадІусачарна, эсалчарна юкъедоацача боахамашта бежана дулхах 1 сом 35 кепиги мара лацар. Гудермесашта хІара литр шурах 1 сом 32 кепиги телар, йолаш йолча расценках 33 кепиг мара ца доагІача. Дохдашта юкъера дотаци дІаяьккхача, хьагучадоал, боахама экономика бокъонца дола хьал: дерригача доакъоша даь зе 927 эзар сом хул.

Из зе хилара бахьан латт боахамо дукхача хана къахьача административни систама хьалашка болх бирах. Укхаза хьакъалера экономически решени тІаэцара метта командни хьисапе кулгалдора, нахах лаьттан дай бора, производства оредствашта доал де царна цхьаккха тайпара бокъс а ца луш. Лакхера Іояйтар лаьтташ дІадера йолча структура схема, иштта, кхашкарча балхий ханаш оттайора. Цунца хІара шера материально-техническии система Іалашонца, мелиоративни службашца, дакъаха ахча дІа-хьа декъараш юкъаенна йола проблемаш дукхагІа хьа а Іовра, ир а лора.

Совхоз духхьал дуга хьалхедеш я, цхьабакъда, цига лакхера команда а яле кхыйола культураш дІаюв. Цунца гІожа телхаю производства технологи. Цу хьал тІа болаш итташ шераш дахьад. Бакъда, хІанз а ма хетта паргІато яй. Юха чекаш тІа шекара свеклаш дІаюв, цар дика хьувкъам лургбоацилга хьалхе ховшше.

Укхазарча дуган системана раьза бац ахархой. Дукха кхоачамбоацараш дитад из хьаеш хиннача гІишлонхоша. ЛерттІа шоай гІулакх чакхдаьккхадац проектни организацеа а заказчика а. Цу организацешка тІеххьарча хана дукха кулгалхой хувцабеннаб. Тахан цига ер ма вий аьнна, белгал а ваьккха, бехк баккха саг вац. ХІаьта факт ше йолчча юс, дуга систама отстойникаш а тешшаме коллекторно-дренажни сеть а йоацаш болх беш я. ХІаьта цо дукха зе ду.

Лаьттан тІа хІара шера дукха хи бухера хотта хьаІов, практически из дІахьо моттиг яц, цудухьа укхаза нхай йистошка цаІ-ах метр лакха дамбаш хьахиннай. Цхьан хана грунтовни хий хьаувзаргдолаш станце е лаьрхІадар Тийрка тІа, бакъда из гІулакх меттахьара цадоалаш дисар. Тухас кхаш хІаланду, дегІаахийтац.

Цу бахьанаша а, хІаьта иштта, производственни подразделенешка доаггІача тайпара доал ца дарах, къахьегама бухсоцаш хьахулачунца хьашт ца хиларах а дІадахача шера боахамо цхьаь цхьан хьокхама планови задании кхоачашъяьяц. Декхараш тІаийцадар, яхьа условеш оттаяьяр, премеш белгалъьяхяр, цхьабакъда, уж дІаяла саг воацаш бисар. Дуга планага диллача 15,5 процент дІа ца луш тІадисар, люцерна гІи хьалкхедара задании кхоалагІа дакъа мара кхоачашйинзар. ДІа ца луш йисай эзараш тоннаш шекара свеклаш. Доакъар ца тоъаш хиларах хьайбаш леладеча чІоагІа чоалхане хьал эттар. Укх тайпара факт: планагІа 1700 тонн йол киийчъе езача 203 тонн мара киийчйинзар.

Ах шу хьалха боахамера кулгалхой хувцабелар. Директоралла хержар Ш. А. Чунчуров, профкома председателалла М. Хамидов. Администрацена а профкома а гІулакхаш тоадарга бода керда никъ корабир. Из производствана арендни подряд юкъейоалаяр. ХІаьта, кердадар юкъедоаладара хьалхада гІа баьккхаб. Боахаме хІанз массехк производственни подразделени я хозрасчета кхоалагІча моделах болх беш. Масала, Мидиев Мухьмада шиій къонгаща хьажкІаш дІайийнай. ХІанз кха дикача хьал тІа да. Хетаргахьа, цу тІара дакха хьувкъам чуэцаргба.

Тхоца къамаьл деш профкома председатела Хамидов Мухьмада аьлар:

— Арендас дерригa гІулакх овлангара денз хувц. ХІанз наха шоаш дІадахийта хІара сом лоархІ. Тиша, еха лаьтта ши трактор тоа а яь, царца болх беш ба Мидиев-гІар.

Профкома председателаца тхо хилар чукхаба лаьрхІа доахан хьайицача дезала звено йолча: 468 бежана гІулакх деш ва ворхІ саг. Вачаев Іанди, цун сесаг Хоза, къонгаши несарийи. Цар сиргІилгаш леланы ца Іеш, Іаьсий а кхоаб, уж шура луча доахана Іул тоадара дІалу. Арендаторий керттера уйла — дика болх бар, цунах дукхагІа ахча эцар. Арендни подряд юкъейоалаярца профсоюзни комитета функцеш а производствана гаргагІа я. ХІанз производстве йоаржаьча яхьан гонахна кІезигагІа кьхаташ вІашагІдетт. Вешта аьлча, формализм кІезигагІа я. ХІанз профкома духхьал администрацега арендатора договора условех доагІар дІадалийтарах мара йоакхо е езаш.

ЧІоагІа пайдане гІулакх да хозрасчета кхоалагІа модель. Халахете а, цу кердача хьалашка болх бе бовла безам бараш кІезига ба. Укхаза тахан совхоза кулгалхоша хьаллоацар, аьнна, гІулакх ма хетта чакхдалац. Вешта аьлча, арендатора берригa низ дІа а бохийташ лерттІа болх бергбола реальни хьалаш эш. ХІаьта уж хьалаш укхаза кІезига да.

Цу хьакъехьа шоашта хетар дувц Хамидов Вахий бригада коллективо. Цар йоах: арендатора шиій безам болчча тайпара лаьттах пайда эцаргболаш бокъо яла еза, бакъда, боахам хІанз а госагропрома аппарата диктата кІалхара боалалац. Гудермесера РАПО-х агрофирма яьяле а эргаьаьккхача аппарата функцеш хьалха хиннача тайпара распорядительни я. Фирма юха а шекара свеклаш дІае яхаш тІагІерт, опыто из гІулакх зене долга хьагойттташе. ДІадахача шера В. Хамидова бригадас юкъера лаьрхІача хІара гектара тІа планагІа 240 центнер шекара свеклаш хьалхее езача 154 центнер мара хьалкхейинзар. Свеклаш дика хьахулаш йолча лаьтта дІае еза. ХІаьта укхазарча лаьтташ тІа уж дика хилац.

Кхы а цхьаьцца долча бахьанаша нах арендага ца бовлийташ юхаувз. Царех цаІ — оросительни система воча хьал тІа хилар. Вешта аьлча, цо эшаш бола хина боарам лоаттабац.

«Гудермесский» яхача совхозе мелиораце хьакъехьа цІенхаштта хІама даьдац. «Къаьст - къаьстта» мероприятеш чанхъяьхай, уж а дукхагІча даькъе мелиораторий низаьща даьдац.

Мелиоратораш, ховш ма хиллара, совхоза средстваш дІаувзаш, шоай болх чакх ца боахаш дІанхаб, хьадер а кІал тийша болх болаш мара даьдац. Укхаза царех тешац, бакъда, уж боацаш болх бе йиш яц, хІана аьлча, ерригa механизмаш, материальни средстваш цар бе йоахк.

Из иштта хилар теркал а деш совхоза шиій гІулакх кхыча бесса чакхдоах: мелиораторашкара материалаш хьаоц, хІаьта болх шоай низашца кхоачашбу. Цунга хьежача гуш да юрга боахама гІонна лаьрхІа хьаьйча службас цун вахар чоалхане дерзаделга. Дуга хьалкхедеча бригадашка болх бу ахархой из дика бІарга а гуш арендага бовла сихлац, шоай ахчах из служба кхаба лац царна. Механизатораша МикиевгІар Лаьчаси Вахаси, Солтамурадов Ахьмадои йоах:

— Тхо раьза да арендагІа дуга хьалкхеде, нагахьа санна цу лаьтта тхона технологе дІадехарашка хьежжа болх бе таро лой. Ма дарра аьлча, из да дуганеи люцернаи юкъера Іилмано бакъъяь соотношенеш юхаметтаоттаяр, хІара шера цхьа кха мелиоративни болх бара хьакъоастадар, нагахьа санна, мелиоратораша договора условеш кхоачаш ца йой царна гІод тохар.

Агротехника дІадехараш лорадой В. Хамидова бригадас дуга дукха дукхагІа хьалкхедергда, дукхагІа пайда бергба.

Цу тайпара хьал да кхыча производственни подразделенешка а.

С. АБДУЛОВ.

ТІЕХЬАШКА БАЬННАБ

Соахка укх хана оаха кепатехаяр Урус - Мартановски района хьайбаш леладераша шера хьалхарча квартала декхараш кхоачашдарах дувцаш йола материал. Къамаьл дац, цу хана укхаза гІадваха бахьанаш дукха дар. ТІехкхоачашъяьяр шурен дулхи даккхара планаш. ТІаккха мишта латт гІулакхаш хІанз?

— Укх деношка мара яьяц районе карарча шера хьалхарча кхаь бетта итогаш, — аьлар моттигерча агропромышленни объединене керттерча зоотехника Митраев Абуязита. — Хьайбай продукци пачхьалкхенга йохкара планех тха совхозаш лоархІаьяле а, тІаддаха бахьанаш кІезига да. ВогІа да хьал шурен дулхи доаккхача даькъе.

Кхоачам болаш да аьнна хет ер масал: хьалхарча квартале хІара Іаттагара яьккха шура массадолча боахамашка кІезигагІа я дІадахача шера цу юкъа яьккхачунца нийсйича. «Горец» совхозе из боарам 65 килограмм ба, «Солнечный» — 95, Мичурина цІерагІа — 95 килограмм. Цхьабакъда, кхы а ийрчагІа да «Урус-Мартановский» (118 кг), «Труд» (134 кг) совхозашка этта сурт. Духхьал гехинцаш гаргагІертаб шу хьалха хиннача-результата. Лоацца аьлча, дІадахачен карарчен шерий хьалхара кварталаш шоайла нийсйича гучадоал, районе 1988 шера гойтача хьокхамга дІакхачара 239 тонн шура эшалга.

БархІнех биъ боахам мара лоархІабаьбац дулх дачкхара планех. Нагахьа санна соахка март чакхбоалача хана 5004 центнер дулх дІачуденнад аьнна урус-мартановцаша рапорт денна хиннадале, укх шера цох 73 процент мара де аьттув баьннабац. Юххера цох хьахиннар дулх дохкара план 88 процент мара кхоачашъяьяц районо.

— Низкъала кхоачашйир шура йохкара план а, — аьлар Митраева, — ПланагІа 14 эзар центнер йолаш, пачхьалкхенна дІачуелар 14137 центнер шура. Из де а аьттув баргбацар «Гехинский» совхоза хьайбаш леладераш чІоагІа тохабеннабецаре.

Керттерча зоотехника тІеххьарча дешаша пецваькхар со. ДІадахача шерашка кхы Іаяха дика дацар цу боахама гІулакхаш. Хийла нийслора цунна критика еш. Цхьабакъда, лоацача юкъа тІехьаюссачара хьалъяла низ кхаьчар цун коллектива. Шера хьалхарча квартале хІара кхоабаш болча Іаттагара 673 килограмм шура яьккхай укхазарча фермашка. Хьинаре къахьегаш хьабаьхкар доаркаш Далаева Айзан, Сатуева Марет, Мамуева Айза, Шайбулатова Малика, бежа Іуй Тепсуркаев Сайд-Рахьман, Далаев Сайхан, Мадаев Бауди, Хамзаев Руслан, кхыбараш.

ТІаккха эггара дІайхагІдола дешаш ца оалаш йита йиш йий А. Бадалова керте латта шурий комплекс. Укхаза хІара кхоабача Іаттагара кхо эзар килограммал дукхагІа шура яьккхай. БІарчча хьаийцача районера боарам 2461 килограмм мара боацаа.

Хьайбай продукци яккхара планаш кхоачашъяьяце а, шурей дулхи дохкача белгалбаьннаб Мичурина цІерагІча совхоза къахьегамхой. Майрра ала йиш я, из арендаь юкъейоалаярах хьадаьнна беркат да, аьнна. Цу хьисапе болх беш лакха хьокхамаш гойтад Адуева Тамаре, Авдаев Ахьяда, Нагаев Юсапа звеньяша, Іаьсий леладераша Ражаева Амната, Умарова Паламана, доаркаша Юсупова Меднас, Ингаева Тамарас, кхычар.

Цхьабакъда, гехинцийи мичуринцийи дика хьокхамаш кхычарна масал хинна дІаэттадац районе. Хьаьаргъя вай «Красноармейский» совхоз. Карарча шера хьалхарча кхаь бетта 3750 центнер дулх дохка дезаш яр из, хІаьта декхар — 1203 центнер, е 32 процент! Духхьал из бахьан долаш, бисаб урусмартановцаш цу хьакъехьара план кхоачаш ца еш. Эзар бахьан корадсагІа укхазарча кулгалхошта этта хьал бакъдара, шоай бехк лаьгІбара. ХІаьта цаІ да щено йоацаш: дІахо иштта ледара болх бе йиш яц. Уйла е еза къахьегама керда методаш юкъейоалаяра, бухсоцаш хьахулачунцара наьха безам чІоагІбара.

Карарча шера шоллагІа квартал юкъеяхай. Района хьайбаш леладераша шоашта могар даьд цхьан хана хиннача лакхача хьокхамашка кхача гІерташ. АПО керттерча зоотехника А. Митраева яхачох укх деношка духхьашха из де аьттув баьннаб цар. ДІахо йодача хана шура кхы а тІакхетарга сатувсаш ва Абуязит. Теша лов цунна хетар кхоачашхургхиларах.

М. ЭРЗИЕВ.

Во тІаккхаьчараш цхьаь бутаргбац

«БАРКАЛ ШОАНА, СТАНИЧНИКАШ!»

Шелковской района Гребенская яхача станице бах тайп-тайпарча къамех бола нах: эрсий, нохчий, ногайцаш, кхыбараш. ГІар-тата доацаш, безаме, вІаши тІера болаш бах уж. Юртахой хиларал совгІа, царех дуккхабарех хІанз шоайла гаргара нах а хиннаб. Дукха дувца йиш яр станичникий вахарах; цар дикача оамалех. ХІаьта укхаза бахача наьха эггара хозагІа йола оамал я во, хало, сагото тІаккхаьчар шиій балаца цхьаь ца витар. Массава а оарцагІа а ваьле новкъостал де отт кІалвисачоа.

Шоаш бокккъонца бола интернационалисташ болга цар цІаькхаза а хьагойтар дукха йоацаш. Районе эггара хьалхарчарца тІанийцар цар лаьтта танхарах шоай цІеноех, боахамех баьнна ножай-юртовцаш. Шоашка доолаш дола тух-сискал диийкъар царца, дІаелар чуІе моттигаш. ХІара цІагІа тахан керттера дувцар, дагалаттар цаІ да: баха хьабаьхкача наха эшар фуд, царна новкъостал дара дІахо де дезар фуд.

Іуйрийна итт сахьат доаллаш ха яр тхо Шелковской райисполкома председатела заместителаца Бугров Александр Васильевичаца Гребенская яхача станице кхаьчача хана. Хозача, шаьрача моттиге улл из. Станица кхоачалуча са бІарг тІаэттар, цхьан сийнача баьна.

— Ма дикадар-кх укхаза цІеноеш а даь ваха ховлга, — аьнна, уйла чуессар са керта чу.

Сона дагахиннар дІахезача санна А. Бугрова аьлар: «ХІанз хьакхаьчад вай. Гой хьона, дІа улла хоза аре. Цига дІадийкъад юртахоша Ножай-Юртара баха хьабаьхкачарна лаьттащ». Из яр тхьовра са бІарг тІаэтта хинна моттиг.

Тхо хьакхаьчача тІирг-а теха, ларда лаьрхІа опалубка дІаоттаеш воаллар массехк саг. Царна юххе соцайир машина Александр Васильевича. Из кабина чура аравоаллаше а аз зийра: болх беш боахкараш тІадбахар. Массане мархІавеллар Александр Васильевич. Иштта мархІавехк шийна чІоагІа веза е кхоачара гаргара вола саг. ТІехьагІа тха къамаьл дІадоладелча аз кхетадир цун бахьан.

— Цхьа ди дІадодац Александр Васильевич тхо долча ца воагІаш, тхона эшар фуд ца хьожаш, — йоахар хьалха Ножай-Юртовски района Энгеной яхача юрта ваьха, хІанз укхаза шиій керда вахар дІадоладеш воаллача Ш. Айгумова. — Оаха шийна дІатІадихьа моллагІа гІулакх, шийниз дІакхоаче, сиха кхоачашде хьож из. Іалаьмате дика тІанийцар тхо станичникаша а. Уж кийча ба тІеххьара тухсискал тхоца екъа. Ма дарра дийцача, цу гІулакхо дикка кІаьдбаьб тха бала. Со гІадваха ва укх станице ваха ховш.

ЦІеноеш хьалде доладаьча ухкаш яр тайп-тайпара гІишлон материалаш: цемент, шифер, хьу, тІо. Оаха къамаьл деча юкъа хьатІакхаьчар йоаккха «КамАЗ». Цо ІойоассаІр гІум.

— Аз тахан цхьаькха а цхьа машин гІум яхьаргъя шоана, — аьнна Айгумовга йист а хинна дІавахар «КамАЗа» водитель.

— Согара малагІа новкъостал эш шоана? Тахан фуд хьа эггара сагота гІа дар? — хьаьттар А. Бугрова.

— Хьай вІаштІехьдоале, цхьаькха цхьа палатка якхал тхона; Александр Васильевич, — дехар дир Айгумова.

Машина тІахар мара, кхы минот ца йоаеш цун дехар кхоачашде оарцагІваьлар А. Бугров. ХІаьта Айгумовца са дІахо къамаьл хилар. Из ше механизатор ва. Дезал боккха ба. Цунца цхьана бах цун дан-нанеи. Из дага а кхоабаш, станичнин Совето Айгумовна лаьрхІа вІаши юххе хьакъоастайир кхо участок. Уж тоъаргъя Айгумова дезал кхийча царна баха ховша а.

— Кхоана, кхийначул тІехьагІа мича хьоргба-те дезал, яхаш уйла е езаргйоацаш вІаштІехьдаьннад са гІулакх, — яхаш дувц цу деша раьза волча Ш. Айгумова. — Пачхьалкхено меттаоттадир хатар хиларах сона хинна зе. Аз хьанийцар 2600 сом. Из чІоагІа накъадаьлар гІишлон материалаш эца. ХІанз кхы а есудаш тергдолаш а да тхона. Ахкан замалахьа тха бераш пионерски лагерашка дІадугаргдолаш да. Из гІулакх мах боацаш ду тхона. Моттигерча боахамо шийна дІатІаийцад цох дала дезар.

Ала деза, баха керда хьабаьхкача наха дерригa транспортни гІулакхаш а мах боацаш деш хилар. ХІаьта керда ваха ховча сага новкъостал дар советски наьха дика оамал ма йий. Цун со цІаьккхаза а теш хилар укхаза латтача юкъа. Тхона тІавера массехк станичник. Цар массане а Шоферага деш хинна хаттар цаІ дар: маца гулалу вай?

— КІирандийнахьа, — жоп телар Ш. Айгумова.

Техкача, сона хайра, хІанз доагІача кІирандийнахьа Шофера цІен лард йотта станичникаша белхий бе лаьрхІалта.

Дукха ха ялалехьа хьакхаьчар тхьовра дІаваха хинна А. Бугров.

— Укх сахьате шоллагІа палатка хьакхоач хьона, Шофер, — аьнна хоам а баь, цо тІатехар, — из дІаоттае новкъостал эший хьона?

— Баркал, — аьлар вокхо.

...Машина хьаллотайир Александр Васильевича. — Тхо района кхыча юрташка даха дезаш дар Ножай-Юртара хьабаьхка нах мишта дІанийсбеш ба, царна эшар фуд хьажа. Из дерригa бІарга а дайна, укхазара дІаводаш са дего йоахар: «Станичникаш, баркал шоана, во тІаккхаьчараща шо иштта къахетаме а дика а хиларах!»

Х. ШАДИЕВ.

ЮСТАРБОВЛАНЗАР

Хатар хиннача нахах къахеташ царна гІо ду ерригача республика юрташка мел бахача наха. Кхыметтсл дешархоша а дакъа лоац цу гІулакха юкъе.

Иштта Грозненски района Радужненски яхача юртарча бархІшерарча школа дешархоша вІашагІтехад 143 сом 35 кепиги.

Шоай хьехархочунца Я. М. Авдаевца цхьана 7-ча класса дешархо Л. Чадаеваи 6-ча класса дешархо Л. Бекиеваи Советски района Малые Варанды яхача лоаман юртара бахархой ханна бахаш болча «Горный воздух» яхача пионерски лагере шоаш гулдаь ахча царна дІадалар духьа баха хилар.

С-М. ЯСУЕВ

ЙОККХА КХЕТАЧЕ

Ерригроссийски Іилман-практически конференцера

Дукххача шерашка хьаенний кагирхошта патриотически интернациональнии кхетам луча вай мехка йоккха проблемаш а яц, советски халкъ цхьа къам а хинна дІаотташ а латт, яха уйла. Бакъда, из уйла хьахиннай вахара оагІонаш, мадарра дола хьал вайна ца довзар, наьха хьашташ а уйлаш а ца хар а, дагардар гуччахьа дІаала йиш ца хилар а бахьан долаш. Мадарра дийцача, цу тайпарча уйлаша Іалаьмате чІоагІа тІехьашкатеттад къамаш шоайла гаргадолхилга, кхоталулга.

Цудухьа тахан динза даргдоаца хІама а хинна дІаоттад цу дешашка кхыча, кердача тайпара хьожилга. Къамаш вІашин гаргадолхилга, халкъашта юкъера гІулакхаш тахан проблема йолаш дусилга цхьаннена а къайле яц. ХІанзалца цу гІулакха тІаберзабаь баьча балхах хьахиннар бокхача лоархІаме ца хилар а вайна гуш да. Из хьал иштта хиларо дІадехашдар дар укх деношка Нохч-ГІалгІайчен столице — городе Грозне чакхъяьккха Ерригроссийски Іилман-практически конференци.

Конференце тема яр «ВІашин дагабувлилга, къамаьлаш делга кагирхошта патриотически интернациональнии кхетам балара фактор» яхаш.

МоллагІа кхетам балар а цхьан оагІорахьара хьажа йиш йолаш дош дац, патриотически интернациональнии кхетам балар хІаьта а. Цудухьа цу деша лоархІам белгалбоаккхаш дар из конференци кийчъеча а чакхйоаккхача а дакъа лоацаш РСФСР педагогически общество, патриотически интернациональнии кхетам балара общественни институт, РСФСР «Знание» общество, РСФСР педагогически общества Нохч-ГІалгІай республикански отделени, Нохч-ГІалгІай паччахьалкхен университет, ВЛКСМ Нохч-ГІалгІай обком, НГІАССР халкъа образовани министерство, кхыбараш хилар.

Массе оагІорахьара тахка, дувца лаьрхІадар из дош. Хьалха еш хиннача тайпара духхьал теоретически хьисапе еш яцар конференци. Из дІайолаялалехьа массехк дийнахьа къаьккъадар тохкамхошта дувцача деша хьакъехьа наха хетар довзаш, Іомадеш. Специалисташ хиннабар вай республика тайп-тайпарча районашка, дешара заведенешка, предприятешка, учрежденешка. Хьалхарча дийнахьа В. И. Ленина цІерагІча культура Двореце хилар ювцача проблемагІа йола «педагогически ринг». Цига а белгалдир конференце дувца деза лоархІамегІа дола дешаш, вІашин дагабаьлар.

Шоашта зеденнараш, йолаш йола проблемаш, уж яшхара наькъаш дувцаш дар конференце хинна къамаьл.

Патриотически интернациональнии кхетам баларах РСФСР СЦПО общественни института кулгалхочо, исторически Іилмай кандидата А. В. Дмитриева ший доклада тІа белгалдаьккхар къамашта юкъерча гІулакхий проблема духхьал къаман республикашка хинна ца Іеш, вІалла вайна уж яц моттача центре а Московски вузашка а йолаш хилар.

ДІахо докладчико дийцар конференци хилалехьа шоаш даьча тохкамех, зеденнарех.

Къамашта юкъерча гІулакхий хьалах хетташ цар даьча тохкамех республике гІолла гучадаьннад цу даькъе нах кІезига компетентни хилар. Кхыметтел лакхера образовани йолаш бараша а республикера мадарра дола хьал а хила дезар а ца кхетаделга.

Докладчико укх тайпара таьрахьаш доаладир: хаттараш даьча дешархойх 15 процент барашо болхлойх 29 процент бараши мара шоаш къамашта юкъерча гІулакхий хьал довз ала йиш йолаш хиннабац. Юхебисараш цу хьакъехьарча хІамайх кхыметтел шоай зем болаш а хиннабац.

-ХІанад из ишта? МалагІа бахьан да цу деша? Цхьаккха а шеко яц, йоагІаш йола информаци ца хиларо из санна дола хьал хьаделгах. Къаьстта кагирхошта, ЗІамигача бераша цІагІа шоай даьша-ноаноша, кхы боккхагІа болча наха дувцачогІа мара хІама хац кхыдолча къамех, цар оамалех. Республика школашка а лерттІа вІаштІехьбаьккхабац къамаш вІаши довзийтара, гаргаувзара болх. Цудухьа нийслу дукхагІча даькъе цхьан къамах волча саго вокх къамахчун хьашташ, уйлаш ца кхетаеш, цунах кхийола харц уйла хьахулаш дола хІама. Алхха цхьан сагагара гІалат даьлча из дерригача къамах доалла гІалат лоархІилга.

Къамий, царна вІаши юкъерча гІулакхий проблемаш тесса йита йиш йоацилга укх тІехьарча хана гучадаьннад. Цу хьакъехьа Іилманхошта хетар а дийцар докладчико.

Конференце къамаьлаш даьча Іилманхоша белгалдаьккхар хьалхагІа, вай сеца лаьтта шераш оалача хана, къамашта юкъе да яьха бувзамаш хІанз пайдана доацилга. Масала, къамий доттагІал, вошал хестадеш тайп-тайпара формаш чакх а йоахаш, цунах интернациональни доттагІал лоархІалга.

Дувцар да дийна, динамични цхьаккха а автоматизм йоацаш дола гІулакхаллши бувзамаши юкъе хила деза, яхилга.

Бакъда, къамашта юкъе вІаши леладеш долча гІулакхий проблема яшха ниттта атта дац. Из яшхара дика ха еза цун методологически, теоретически лард кІийле.

Конференце цхьа бола доакъашхой тохкамаш деш болаш гучадаьлар укх тайпара хІамаш. Сунженски районерча цхьаболча бахархоша хьоадир. Къулбаседа ХІиринчера Пригородни районах дола дош. ХІаьта Грозперча № 47 йолча юкъерча школа дешархоша дукха хаттараш дир сталинизма шерашка, къаьстта 1944 шера яьча репрессейх. Шоашта мадарра хьал ца довзилга дар цар дийцар.

Цудухьа конференце теркам тІабахийтар бакъдар мадарра а бІарчча а довзаш хила дезилга.

Иштта белгалдаьккхар конференце къамаша вІаши леладу гІулакхаш социально-экономически проблемашца айхха бувзам болаш долга а. Ювцаш йола керттера проблема къоастаяра мехка социально-экономически хьал тоаданза дарг ца хилар а.

Къамашта юкъера гІулакхаш тоадара, вІаши гаргаозара Нохч-ГІалгІайчене атта де йиш йолаш дар а ца деш дутт. Масала, берригача дешархойх кхоалагІа дола дакъа бараш мара хилац лоалаха ядача венкарашха йолча республикашка экскурсешка бахе. Къаман культурага, меттага гІолла мара довза а дезадала а йиш йий из? ХІаьта цхьан къаман мотт вокх къамах болча наха Іомабара йоагІаш йола терко еш ца хилар а къайле яц.

Конференце доакъашхоша дувцаш долча деша новкъарде ерех цаІ лаьрхІар вай мехка истори хІанз а дадаь даланза хилар.

Ше яьча доклада тІа Нохч-ГІалгІай паччахьалкхен университета ректора, профессора В. А. Кан-Калика нийсса белгалдаьккхар: «Къамашта юкъерча гІулакхех йола КПСС ЦК пленум хиларга хьеж вай шевар, цу пленумо дерриг а къоастадергдолаш санна. Из пленум чІоагІа эшаш я, амма вІаши юкъера гІулакхаш цу сахьате тоадаь, дІаотталургдолаш хІама дац, уж вай воаш хьаде деза. Цул совгІа, хІанз иштта гІулакх хийра далара бехк кулгалхой а лоархІ аз. Дукха ха йоацаш университете хилар Тийрна йистерча халкъий съезда 70 шу дизара хетаь мероприяти. ДІахьажал, граждански тІом болаш, наьха цІий Іомехкаш хиннача, Советски Іаьдал отташ лаьттача халача хана а Іо а хайша, къамашта юкъера гІулакхаш дувца ха кораьй цу наха.

Вай де дезар да вІаши къехка а ца къехкаш, тайп-тайпарча боарамашка вІашагІдетталулга. Дика хургдар Къулбаседа Кавказа халкъий съезд гулийча. Цигга хьае мегаргьяр къамаша вІаши леладеча гІулакхий концепци».

Иштта хьоахадир Іилманхочо халкъа культура кизга хиларах тарра театр а цунга гІоллара болх вайцига ледара беш хилар а.

ДІахо конференце дийцар дезалах лаьца. Тайп-тайпарча къамех болча дезалаша шоайла вІаши гІулакхаш леладарах тийша дукха а да ювцаш йолча проблемаца дувзаденна, хІана аьлча, хІара дезал къаман а общество а дакъа да.

Массехк дийнахьа конференце болх беш дукха а тайп-тайпара мероприятеш, докладаш ювцара герга истолаш хилар цига, дакъа лоацаш республикера а мехка тайп-тайпарча городашкара а дукха Іилманхой а бар. Массанена дагадаьллар а теркама юкъмоттиге хиннар а цаІ дар — вай мехка даха халкъаш, формально а доацаш, вІаши гаргадугилга, кхотаделга, шоайла дикагІа довзилга, дезалулга.

Белгалдаккха деза, конференце балха тІа дерригa а боагІтІача лакхача боарамагІа ца хиннагла. Цу тайпарча проблемах вай республике эггара хьалха чакхйоаккхаш хинна форум яр из. Цудухьа дІахо йодача хана цу тайпара йола мероприятеш кхы а пайданегІа хилар лов массанена а, хІана аьлча, массанена а юкъера гІулакх а дог лазаш дола хІама а да из.

Конференце балха дакъа лоацаш а из хьаеллаш къамаьл деш а вар КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретарь С. М. Беков.

Х. АУШЕВА.

Арендана—шерра никъ

Кхоачашхинна уйлаш

Дукха уйлаш керта чу йолаш, водар со конкурсни комиссе заседане дакъа лаца. Совхоза хьайбай боахам дегІабоалабара хьакъехьа аз йоалаяь предложени ювца оттаьяр цига. Комиссе членаша тайп - тайпара хаттараш тийлар сога. Селекционни болх тоабаран, учет лелаяран, хьабаьча балхах алапи даларан фу де лаьрхІа ва хьо? Доакъар Іалашдечарна доагІар малагІча наькъаца дІадала дага ва? Хьалхxе а цу хаттараштa дала лаьрхІа хиннача жопех пайда эца таро хиланзар са. Каьхаташ тІа ца хьожаш, жопаш телар аз. Конкурсни комиссе заседани хиннача цІагІара со араваьлча, гІалатваьнна а харцахьа жоп деннадий-хьогІ аз, аьнна, уйла е ваьлар со. Мел чІоагІа гІадвахар со, комиссе со хержав аьнна хоам бича! Сайна санна из болх дика бовзаш болча нахал се котвалар шек вар со. Амма, из хургхиларга чІоагІа догдоахаш а вар.

Совхоза администрацес со хьаллаьцачул тІехьагІа, тІатеІІа болх бе волавелар со: болх беш бола нах кІезиг-бир аз, ферма арендагІа эцарах договор оттадир. Хьайбаш леладеш болча дезала специализаци яр духьа, аз Іаьсий, сиргІалгаш, иштта шинараш а дІаделар царна субаренде. Ялх бутт баланза дола Іаьсий кхоабаш бар Магомадова Зейнапа дезал, 6 беттара яьнна йолча сиргІалгашка хьожаш бар Мовлаев Іаьлий дезал, хІаьта шинарашка — ЭскиевгІар дезал. Уж массава дукххача хана денз хьайбаш леладеча болх беш, цу даькъе йоккха опыт йолаш а бар. Цудухьа цар дика вІаштІехьдоал къонача хьайбашта дулх дукхагІа тІакхетийташ къахьега. 1989 шера хьалхарча кхаь бетта юкъера хьайийцача хІара хьайбанна 420 грамм дулх тІаккхийтар, вешта аьлча, 20 грамм планал совгІа. ХІаьта МовлаевгІар дезала вІаштІехьдаьлар цхьан денни - бийсани хІара хьайбанна 800 грамм дулх тІаккетнийта. Цу дезале даьнеи наннеи чІоагІа новкъостал деш да бераш а. Школера даьлча уж цу сахьате гаьна а йоацаш юххе йоаллача ферме болх.

Шурийца дола гІулакхаш чоадханегІа да. Хьалха «Заря» яхаш хинна совхоз шин кортамукъа болча боахама екъаяларах цІаьхха воча оагІонгахьа хувцаделар доакъарцара гІулакх, хІана аьлча, дІайийнача баьций керттера кхаш Чечен-Аула гонахьа да. Мел долча лаьтта сомий бешамаши баьцадаарий культураши хилча, мичахьара дахьаргда доакъар? БІаьсти юкъе кхаьчача хана кхоачаделар тхога хинна доакъар, тхоай йол йолаш а дацар тхо. Кхы де хІама а доацаш, «Заря» яхача совхоза кулгалхошка люцерна йохка тхога, аьнна, дехар дир оаха. Цар тха гІулакх дир. Йоаккхаш йола шура дукхагІа хилар, хІана аьлча, люцерна чІоагІа дика юъ хьайбаша. ХІанз ферме хІара Іаттагара йоаккхаш йола шура, юкъера хьайийцача, 11 килограмм я. 1988 шерага диллача, хІара дийнахьа оаха паччахьалкхенга 300 килограмм дукхагІа йохк шура. Апрель бетта тхоаш тІехьадисар иштта юхаметтаоттаде гІерт тхо. Оаха лерхІачох, дулхи шурен йохкара ах шерара план кхоачашъергхиларах тийша да тхо.

Цхьабакъда, хьайоаккхаш йола продукци моллагІча тайпара йоаккхалга цхьа гІулакх да, йоаккхаш йолча продукцега дІадодар лохагІа хилар шоллагІа да. Тхо массава электричествона, доакъара, хинна хьурмат де, тракторашеи машинашеи деш долча гІулакхах ма могга дукхагІа пайда эца гІерт, хІана аьлча, хьалхxе а уйла а яь, йолча таронех боагІаш бола пайда ца нийцача, баьча балхах доккха алапи а лургдац. Оаха массаза хьалхадоах из хьайбаш леладераштa. Цул совгІа, дІачулуш йолча продукце дикал лакха хилийта гІерт тхо. Хьалхарча сортагІа я оаха дІачулуш йола шура, дика тоаденна да доахан. Барттайна гІулакхаш леладеш тхо хиларах, доахан леладарах тІакхеташ долча центнер дулхах 270 сом мара дІа ца дахийта ка яьлар тха, из планагІа лаьрхІачул дукха а кІезигагІа да. Геттара дика къахьегаш хиларах хьайбаш леладерий Арсанукаева Сапихата, Магомадова Кулсума, Гараева Аьсета, Гараев Мохьмада, Эскиев Мусита сий ду новкъосташа.

ТІатоха безам бар са: тхо а тхоай проблемаш йолаш да. Амма, юстара ца юташ, уж къоастае гІерт тхо.

М. ЦАМАЕВ,
«Пригородный» яхача совхоза арендни коллектива кулгалхо.

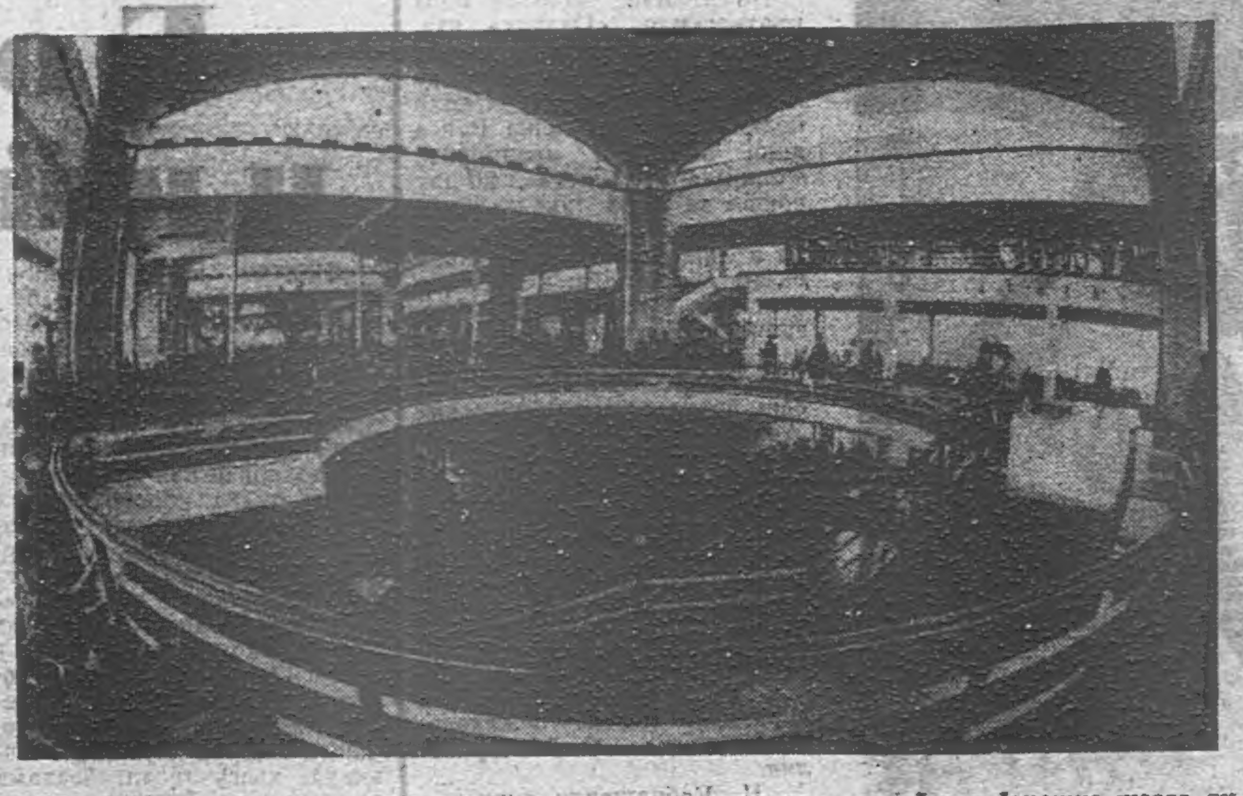

ТІа-тІа дукхагІа хулаш болча пассажирашта деш дола гІулакхаш дикагІа дергдолаш фу дича бакъахьа дар-те? Цу хьакъехьа уйла яьчул тІехьагІа, 650 болхло волча Челябински вокзала коллективо аренда хьалашка из де дикагІа вІаштІехьадаргдолаш лаьрхІар. Къулбехьен-Уральски машиннаькъо 7 шера лаьрхІа арендагІа дІаелар вокзал. Амморитизацех доагІаш дари налогаши дІаенначул тІехьагІа, совдаьннача ахчах арендатораш шоашта ловр де йиш йолаш ба. Цу даькъе планах йоаца расходаш хила тарлу, масала, вокзала балха раьза а боацаш, кІала кІийле а йолаш, пассажираш летхьача, цу тайпара цкъа нийсденнача гІулакхах къахьегарах луча алапен фондана 100 сом тІера доаккх. Вокзала дай хІанз пассажирашта дукха дукхагІа а дикагІа а гІулакхаш де хьашт долаш ба.

Городской кассашка болх беш я «Экспресс-2» яха билеташ дохка установка. «Экнаис» яхача установкай экрана тІарча яьссача моттигах лаьца, хьалха кассирашка мара хинна йоаца информаци эцаргья пассажираша. Билеташ гостиничны номерашка дІадохьийталга а вІаштІехьдаьккхад. Болх беш я вагонаш-гостиницаш, цо таро хулийт берий-ноаной салаІара цІеношка шозза дукхагІа нахага салаІийта. Вокзала коллективо дика зув пассажирий потокаш хувцаялар, ший ханнахьа «Челябинск-главный» яхача станце пассажирски службага кхы тІа эшаш йолча вагонех хоам а беш.

1988 шера баьча балхах вокзала коллектива КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦІе байракх еннай, СССР ВДНХ долча Ерригсоюзни Сийлен улга тІа дІа а язъеш.

СУРТА ТІА: Вокзала интерьер.

Б. КЛИПИНИЦЕРА сурт.
ТАСС фотохроника.

БЕРИЙ ФОНДА—ДУКХАГІА ТЕРКО

17 - лагІча мае Грозперча пионерий ЦІагІа чакхъяьлар Берий фонда республикански отделене пленум. Цу лоархІамеча мероприяте дакъа лоацаш бар республикански Берий фонда правлене членаш, вай городашкарча а районашкарча а интернатий хьехархой, унахцІено лораяра органий болхлой, Берий фонда активисташ, партийни советски органий кулгалхой.

Май бетта В. И. Ленина цІерагІча советски Берий фонда вай республикански отделене цхьа шу дуз. Гулбеннараша дийцар цу хана денз шоашта карагІдаьнначох, нийсденнача кхоачамбоацарех.

Берал, нанал — уж лоархІаме дешаш ца хозаш а царца ювзаеннача проблемаех уйла ца еш а саг хургвац. Бакъда, уж проблемаш дика йовзаш йий-хьогІ вайна, воашта могаш дола гІо дой-хьогІ вай уж ца хилийта? Цу тайпарча хаттарашта жоп дала гІерташ бар пленума доакъошхой. Из уйла керттера йолаш яр Ерригсоюзни Берий фонда республикански отделене председатель волча цІинхезача йоазонхочун С. И. Чахкиева доклад.

Докладчико белгалдаьккхар дай-ноаной боацаш дисача берашта цхьайолча хана элементарни гІо-новкъостал доацаш хилар. Цудухьа шеко яц цунна из эшалга. Вешта, духхьала гаргарча нахагара хиларал совгІа, вай ерригача обществогара а из гІулакх эшаш хилар.

С. И. Чахкиева аьлар. — Тахан вай кхетаду Берий фонд геттара берашта эшаш йолга. Цул совгІа, из фонд эшаш я боккхийчарна а, цар синош цІенагІа хургдолаш.

В. И. Ленина цІерагІа йолча советски Берий фонда республикански отделенес вІашагІъеллай Дезала Совет, берий цІеношка — кхийнача наьха Совет, попечительски Советий координационни центр, иштта кхыйола общественни организацеш.

Цу организацей белхах а массехк дош аьлар докладчико. Гуш я цар проблемаш а толамаш а. Цхьайола проблемаш дІаяха вІаштІехь а даьннад. Иштта № 2, 15 йолча школашта - интернаташта автотранспорт еннай Берий фондо. Ялх эзар сом ахча деннад № 1 йолча берий ЦІенна. 1988 шера аьхкий 10 лор хиннав республике берий унахцІено лораяра гІулакхага хьожаш.

Доклада тІехьа шерра пренеш яьржар пленуме. Къаьстта белгалдаккха лов Заводской района хьалкъа суда адвокат волча У. С. Хаяуре даь къамаьл.

У. С. Хаяури Берий фонда республикански отделене общественни юрисконсульт ва. Цо вІалла мах боацаш юридически консультацеш лу дукха бераш долча наха, берий организацешта. Новкъоста Хаяуре дукхача моттигашка дай-ноаной боацача берий бокъонаш а лораяьй.

Каст-каста нийслуш да — аьлар У. С. Хаяуре — цхьаьщa йолча органаша берий бокъонаш кІалъюташ. Дика вІаштІехьъяьккхаяц цу зуламах де деза таІазар чакхдоалийта механизм. Вай общественноста керттера декхар да моллагІвола саг, мел вокхха кулгалхо мара из ца хиларах, берий-бой, е дукха бераш долча дезалий бокъонаш телхаеш из хилча из саг юхатохар, цу зулама аьттув ца балийтар.

Берий ЦІен керттерча лора Терентьевас Берий фонда республикански отделене правленегара дийхар бераш аьхкий городера арадаха моттиг Іалашъелга. Таханарча дийнахьа цу тайпара моттиг йоацаш да берий ЦІа.

Ший къамаьла юкъе, № 2 йолча школа-интерната парторганизаце секретара Крайновас теркам тІабахийтар дай-ноаной боацаш дисача берий училищешкарча а кхыча дешара заведенешкарча а хьалашта. Уж хьалаш цхьадолча даькъе общественноста гІо-новкъостал эшаш хул.

Пренешка къамаьлаш даьча наха белгалдаьккхар вай республикански отделене болх нийсача новкъа дІабодалга, правлене а цун председатель волча Чахкиев СаІида а дукха хІама карагІдаьнналга.

Бакъда, пленуме белгалдаьккхар, укх шера Назрановски районо 293 сом, Малгобекски районо 260 сом ахча мара гулдаь ца хилар. Гуш да цу районашка из лоархІаме гІулакх тесса диталга.

Б. ЖАБРАИЛОВ.

ГІОННА ДОЛА БОАХАМАШ ДИЦДАЛИЙТАД

«Кхий-отар коа доацача даь боахам боахам бац, мел лакха гІалаш цо урагІъухийте а», — яьхад вай даьша. Цу ханашка-м юрта бахача наьха адресах мара оалаш хиннадац из. Бакъда, таханарча ден лакхен тІера хьажача дукха дукхагІа да цу деша адресаш. Юртарча ковнашка-карташка кхаьча Іац уж тахан. Уж кхоач городашкарча предприятей, организацей, учрежденей коашка-карташка, школашка, профтехучилищашка, хьалха вайна вІалла дага ца хиннача дукххача кхыча моттигашка. Лоам водача хІара сагага ший хила беза кхача. Вай а долх перестройка лоамга. Цудухьа вайна а эш во-воай кхача, юкъара бале а къаьст-къаьста бале а.

Тика чура хьаэца из боацалга ховш ма дий. ТІаккха мичара бахьаргба из, вай воаш хьа ца бича, вай воаш хьал ца кхебича? Кхебе таронаш шортта я. Цу хьакъехьа хІанз миссел шера паргІато хиннаяц вайцига. Партес, правительствас шерра бокъо еннай юрта а городе а бахача наха лаьттах пайда эца а, хІаьта цу гІулакха хьайна дикагІа хеташ йола экономически механизма форма юкъе яккха а: договор, аренда, подряд, кооператив, дезала аренда, цІагІара (надомни) къахьегам. Лоацца аьлча, лаьттах хьаст тахан массанена а хьабийла ба.

Цецваланза Іелац, сел йоккха паргІато шоашта хьайийллача а тика чу «хІама йоагІий» хьежаш багІача нахах. Тика тІа ена «хІама-м» тика чу барашта шоашта а мича тоъ... Лоацца аьлча, тикага сатувсаш багІа Іаьмарий зама яц хІанзарьяр. Бакъда, цох ца кхеташ нах дукха ба, кхыметтел хьаьнача лаьттaшта юккъе уллача городе Назране а. ХІаранечу эзар совгІа болхло волча Ахриев цІерагІча «Электроинструмент» яхача заводера, трикотажни фабрикера, кхыча йоккхий коллективаш йолча предприятешкара, организацешкара нах а увт яьссача тикашкара кхача эца гІерташ йІаьхача очередашка. ВІалла аренда хьа а кхайкаялехьа гІонна боахамаш дахка шоашта, аьнна, цу моча предприятешка Іаьдало хьакхайкадаь дукха ха я. ХІаьта а цу бокъонах пайда эца гІорташ нагахьа саг нийслац городерча предприятей кулгалхошта юкъе.

Аренда ялалехьа-м кІезиг-дукха дувца а дувцар укхаза гІонна болча боахама дешаш. ХІанз арендо кхы а шерагІа из бокъо шоашта хьайийллача хана тІапп аьнна сецаб моттигерча болхлой класса лидераш. «Шоана ца эше — тхона хІаьта а мича эш из», — аьлча санна сатийна Іеш ба района кулгалхой а.

Иштта дицлуш, шоллагІча плане доалаш латт района из чІоагІа лоархІаме, вІалла тІехьатетта йиш йоаца гІулакх.

Итт бІаь бахьан корадоагІа предприятей кулгалхошта: «Сенца бувзабенна ба шун из сатем?» — аьнна хьаттача. «Тхона совхозо лаьтта ца делча фу дергда оаха?», «Хьа-м хоадздаьд тхона лаьтта, хІаьта а пайда бий, аха а ялат кхеде а пайдана йоацача моттигера из хьахоададича», «Каьхаташ райисполкоме дІа-м дІахьийтад оаха, ховргда-кх, фу хул» — иштта чулоацам болаш хул-кх царгара хьа мел хоза дош. Кхыметтел фордаца кема санна юртбоахамца ювзаенна йола организацеш а я укхаза-м шоай беш йоацаш, кхаба етт боацаш. Масала, РТП, АТП, «Сельхозхимия», дукха гІишлон организацеш.

Къахьегама коллективаша-м хаддаш нийду уж дешаш шоашта юкъе а хІаьта шоаш болча баьхкача «лакхарча» хьакимашта хьалхашка а. ДІагІо, масала, «Электроинструмент» заводе хулача моллагІча партийни, профсоюзни, коллектива собране. «Шура, дулх, даьтта, уж продукташ чу хургйола шоай коа юккъе йоаца тика» — из хозаргда шоана хІара болхлочун багара. Из оаз хоз цар хьакимашта а. ТІаккха фу ду хьакимаша? Нагахьа сана, лакхехьа хулача района масштабах йолча форуме шоай къамаьл де дезаш хуле, цу юкъе дохийт цар из дош. Цигга кхоачалу цун адрес. Иштта ший «тухсискал» доацаш юсаш латт Назранера болхлой класс. Кхашкара цунга хьакхоачаш дукха хІама а дац. ТІехьагІа, цхьа ха яьлча-м цхьа хІама хила мег цох.

Эггара хьалха эшараш ба хьалхабоала нах. Юкъ-юкъе нийс-м лу цу тайпара нах. Царех ва, масала, укхазарча хьуна боахама кулгалхо Хутиев Мустафа. Цо кулгалдеча боахамера саг водац тІакъилг бе а делле шура, тІоа, кІолд-нахча эца. Кхаба безараш а кІезига бац — укхаза къахьегача 60 гаргга болча болхлой дезал ба хьайбай продукташца Іалашбе безараш... «Цу хьуна боахаме аттача ма даьккхадий шоай коллективе кхачан программа кхоачашъелга, шо хІана дагІа?» — аьлча моллагІча кхыча кулгалхочо оал: «Тамаш а яц, ерригa хьунаш кара хилча». Бакъда, цхьаькхане уйла яц цар: уж хьунайистошкара дараш мо меца лаьтташ ма дий цар дІаэца ца тугараш а. Цул совгІа газеташа хьунахой гІонна бола боахам бувцаш язъеча опыта ларах цхьаь цаІ хьаким а вахавац, кхыметтел духхьала шийна болча сакъердама а.

Цар ферме улла а доакъар кхеду а моттигаш санна меца лаьтта чІегалгаш яц ерригача цу хьуна йистошка (хьуна юкъе-м из боахам була а лургбац).

Нагахьа санна хьунахой «думе» тІа багІа ала гІерте харц лув оппоненташ-кулгалхой. Царна хов хургдац, вай ювцача мехлесхоза коллектива а из лаьтта райисполкома решенех данналга а хІаьта из решени яккха гІерташ цу боахама директорас мел го баьхаб а. Баьхаче — зехьа байнабац. Механизированни хьисапе цІенъеш 100 хьайбана лаьрхІа база, аьхки уж чулоаттаде яь шиферца кхаьла кхоале (уж-м совхозашка а хилац наггахьа мара), 500 тонн моша доакъар чудода бетонаца кхаьла траншея, фермана дІатІабодаш 4 километр тІонийкъ, хий урагІъухийта кІоаргга артскважина, 1,5 километр гаьнара хьатІаена электроэнерги — иштта я директора а цу боахама кхыча специалисташта а хиннача халон тІехьале. Цу тайпара объекташ ши-шегІа урагІа ахац хьунашка.

ХІара дІадохийтача сомах шолха пайда а боалаш экономически чІоагІа лард йола гІонна бола боахам хиннаб цох хІанз. Цига доаккхаш дола дулх хІара хьунахочун дезала цІагІа кхоач тикачурча маьхах. Цул совгІа, шоай коашка-карташка кхаба сиргІалгаш йохк шоай болхлошка. Хьуна боахама министерстверча кхыча лесхозашта новкъостал а ду цо. ХІанззехьа тайп-тайпарча адресех дІаяхьийтай цо йохка 150 сиргІилг.

Укх деношка чуийнна шоаш дІайийнача доакъара баьцашта Іунал деш ба подсобникаш. ДІадахача шера хиннар миссел доакъар Іалашде дезаш ба уж, вешта аьлча, 110 тонн йол, 250 тонн силос, 30 тонн кен (цох дукха комбикорм лу Іаьдало).

Из берригa боахам лелабеш-дукха болхлой ма хургбий, аьнна хеталургда. Дукха бац — виъ саг.

— ХІанзалца подрядах болх беш хиннай из звено, — аьлар директора. — ХІанз арендах дІалу оаха царна из берригa боахам. Расчеташа хьахьокх, аренда тІа баьнначул тІехьагІа цу гІонна болча боахама гІулакхаш дукхха дикагІа леларгдолга а из шерлургболга а.

Ба а ба из гІонна бола боахам тІехьале дика хила мегаш. ХІана аьлча «дирижер» ше а хІаьта цун тІехьа а баьнна из гІулакх дІахьош бола инициатораш а тІаккхувш ба цу гІулакха.

Кхачан программа кхоачашъелга дерригача халкъа декхар да, аьнна, хьакхайкадьд вай мехка. Цудухьа хІара промышленни предприяте а хила еза ший агроцех. ХІаьта а, лакхе вай белгалдаьккхача тайпара, городе Назране дукха бац из декхар дагадохаш бола кулгалхой. ЦІенхаштта айдича бакъахьа дар из дош района партийни а советски а органаша.

М. ЗАНГИЕВ,
тха собкорр.

Дикача нахах

Ираз дола саг

Гудермесерча дукххача наха йовзаш я из саг. Балхарча новкъосташа а унахоша а чІоагІа сий ду цун. Из тамашийна а дац — дог цІена долаш, ший вахар наьха хьаштaшца дийза саг я лор Гануева Тамара Ломалиевна.

ЗІамига йиІиг йолаш а кхувш йоагІаш а лор хила мара кхы уйла яцар Тамарий. Из уйла йолаш школа а яьккхар, Орджоникидзевски медицински институте деша а эттар. 1973 шера институте дийша яьлча, цхьан шера Грозне интернатуре хилар из, хІаьта цул тІехьагІа Гудермесе болх бе хьалъера. Цу хана денз кхы тІера ца йоалаш городерча 2-ча поликлинике участкови терапевталла къахьегаш я Тамара.

Хала болх ба участкови терапевтий бар. ДогІа делхе а дарз детташ дале а шийгара новкъостал эшача дІаваха везаш ва из. Мукъа ха йоацаш, массе хана ший унахой дагабоахкаш хила декхарийла ва терапевт. Бокхха бехктокхам тІабуж цунна. Цхьабакъда, эггара лоархІамегІчарех а сий долчарех а ба из болх. ХІана аьлча, унахцІенол лоархІамегІа а дезагІа а хІама доацандаь.

Гануева ший декхараш диза кхоачашдеш йоландаь а ший професси дика йовзаш йоландаь а из балха тІа лакхъе лаьрхІадар цун кулгалхоша, амма ший участкерча нахацара дІакъаста раьза хиланзар Тамара.

Цу наха геттара дукха еза шоай лор. Кхыча участкашкара унахой а къаьстта Гануева шоашка хьажийта боагІа. Иштта ухаш я Тамара йолча Гантаева.

— Дукха ха я со могаш йоаца — дувц цо. — Кхыча лорашка се ихача дарба а ца хинна Тамара йолча ера со. ХІанз гІойленагІа а хет. ХІаьта из лор сов Іимерза, безаме хиларах а хургья гІойле-м.

ШоллагІча поликлинике дукххача хана болх а баь ва централни районни больница керттерча лора заместитель Апцаев Шадит Рашидович. Цо дувц:

— Гануева Тамара сона йовза цхьа пхийттегІа шу да. Сона дага мел йоагІача хана моллагІа гІулакх тІадила йиш йолаш, ший декхараш дизза кхоачашдеш хьенай из. Балха говзал лакха хиларах а нахаца Іимерза хиларах а дукхха хоза дешаш оал цунах, унахоша а коллективерча новкъосташа а.

ДІахо йодача хана фу де лаьрхІа я а дагахьа фу уйла я а, хьаттача Тамарас аьлар:

— Атта беце а, сайчул безагІа болх хеташ яц со. Цудухьа алхха укхаза болх бе лаьрхІа а я. Цкъаза геттара хала хул, сай новкъостал дІа ца кхаьчача гІайгІа а хул. Цхьабакъда, сага дарба а хинна, из ураоттавича дегагІоз а хул. ХІаьта уйлаш дукха я. Москве, Ленинграде е Ростове квалификаци лакхъе яха а безам ба, категорен экзамен яла лаьрхІа а я, тха поликлиника керда гІишло хьалъяр а догдоах.

Гануевас леладеш дукхха общественни гІулакхаш да. ШоалагІа хержа Гудермесски горсовета депутат я из. УнахцІено лораяра вІашагІъеллача комиссе дакъа лоацаш я Тамара горсовете. «УнахцІено» яха программа предприятешка кхоачашъяра, медобслуживани леларa а тІахьожаш я из комисси. Эггара хьинарегІча доакъошхойх цаІ лоархІаш я цига Гануева.

ШоллагІча поликлинике заведующега Хубневага цо кулгалдеча лорагІа лаьца хаттар дича, цо аьлар:

— Тамара ювца эттача дукха хургдар цунах дувца дика дешаш. Из санна бола нах белгалбаха а беза, кхычарна масала боалабе а беза. Цудухьа, Тамарех язде доагІа.

— Се геттара ираз долаш саг я, аьнна хет сона—йоахар сога Тамарас.

Юххьанца кхетадинзар аз, Тамаре фу ираз да. Цхьабакъда, тІехьагІа нахаца къамаьл дича кхетадир.

Наха ше эшаш йолга ховш хилча, цар иштта дика тешал деш хилча, ираз деций? Фуд цунца нийслургдар?

Ч. МАНОЛИС.

Іилманхо, писатель

Мальсагов Кураза Зоврбик ваь 95 шу дузаш

Мальсагов Кураза Зоврбик дуккхача тайпара йоккха говзал йола, дукха хIама ховш вола, кIаьд ца луш къахьега, кердачоа, прогрессивни долчоа тIехьа къовсам лоаттабу саг, энтузиаст, просветитель хиннав. Вайнаьха халкъа Іилмани культуран вахаре къаьстта моттиг дIалоац цо. Нохч - ГIалгIайчене вахара советски хьисап эггара хьалха дIадоладаьрехи цунна тIехьа къовсам лоаттабаьрехи цаI, метташ Iомадара а лингвистика а керттера балхаш даьрех, йоазон, литература лардаш ехкарех цаI, лоамарча халкъий латинизированни алфавита автор, эггара хьалхара гIалгIай газет «Сердало» хьадаьр, цун редактор ва из.

З. К. Мальсагова даь уж дика хIамаш дукха а тайп-тайпара а да. Цар хьахойт мел дукха ховш хиннав Іилманхо. Иштта чоалхане а йIаьхий а я цун биографи, цун лоаца вахар. ДIаяха бIаьшере чакхйоаллаш ваь хиннача цо 40 совгIа шу мара даьккхадац, низах а хьаькъалах а тоавеннача ханна веннав Зоврбик.

Зоврбик ваьв 1894 шера Темир-Хан-Шура яхача уездни городе (Дагестански АССР хIанзарча Буйнакске) культурнии прогрессивнии дезале. Наьсарен района БурокIалхара хьаваьнна ва из. Деша ваьгIав ГIаьнарча Малхбоалерча городе Благовещенске. Лакхера дешар чакхдаьккхад революце ага хинна лаьттача Ленинграде. Шоай хана хьалха лаьтта нах МальсаговгIар вежарий Иналкъа, Шимоаха, Оарцхо, Дашлакъа, нийсархой — доттагIий Гойгов Iаддал-Хьамид, Евлоев Берд, Албогачев Ювсап, Чабиев Эгало, Альмурзиев Хьусен, Іилманхой-просветителаш Семенов Петр, Эльдарханов Таштамир, Тахо-Годи, кхыбараш гонахьа болаш ваьхав.

Сийлахь — йоккха Октябрьски революци бе герз а делла лораеш хиннав Мальсагов Зоврбик, цул тIехьагIа цо къовсам лоаттабаьб лоамарой вахаре хулаш дола керда, дика хувцамаш чIоагIдара, халкъа социальнии культурнии вахаре ленински идеяш чакхъяхара тIехь. Цо денал долаш дакъа лаьцад Ленина бахкийтача Ной Буачидзе, С. М. Кирова, Г. К. Орджоникидзе кулгал а деш, белогвардейцаш бохабеш хиннача тIема юкъе. Цо тIом баьб 1918 шера август бетта городе Владикавказе (хIанзарча Орджоникидзе) контрреволюционни мятеж йохаеча, Долакха-Юрта деникинцашта духьал тIом беча дакъа лоацаш хиннав. Шозза човнаш хиннай, доттагIчо, революционера Алибек Алибекова кIалхарваьккхав.

Советски Iаьдал Къулбаседа Кавказе чIоагIденначул тIехьагIа, Мальсагов Зоврбик просвещене болх бе волалу, цо дакъа лоац нах дешанза хулга дIадоаккхача, культурни вахаре. 1920 шера март бетта денз цо болх бу халкъа образоване органашка. Цхьа ха яьннача гIолла Мальсагов Зоврбик Горски республика просвещене комиссаралла хьожаву. ХIаьта цу республикана юкъе яр Нохчийче, Къулбаседа-ХIирийче, Черсий-Балкхаройче, ГIалгIайче. 1924 шера къаьстта йола автономни областаш хьахинначул тIехьагIа халкъа образоване ГIалгIай отделе заведующи хул Зоврбик. Къаьстта цу хана боккха общественни, Іилма, просветительски болх бу цо, гIалгIай газет «Сердало» вIаштIехьдоаккхача а арадоаккхача а, латинизированни алфавит хьадеча доккха дакъа лоац. Хоза дужаш хилар 1923 шера ЦхьоалагIча мае «Сердало» газета эггара хьалхара номер араялар. Цун редактор вар Мальсагов Зоврбик.

Цо кулгал а деш ГIалгIайчене эггара хьалха цу шерашка хьаел школаш, дешанза хулга дIадаккхара йола лоацчача ханара педагогически курсаш, хьахул эггара хьалхара гIалгIай хьехархой Беков Тембот, Альтемиров Кураз, Ахриев Лорса, кхыбараш.

З. К. Мальсагова оттаь латинизированни алфавита проект 1923 шера Горски республика исполкоме мога а яь, лоамарча дерригача халкъашта мегаргйолаш чIоагIйир. ГIалгIайчене эггара хьалха тIайийцар из. Нохч - гIалгIай халкъа культура дегIайоалаеча эггара хьалха баьккха боккха гIа бар из. Цо бусалба дин духовенствана бера яьккхар грамотность, лоамарой эрсийи дунени прогрессивни культурана тIа а берзабир.

Цу шерашка З. К. Мальсагова оттаду эрсий кIийлен тIара гIалгIай грамматика, гIалгIай метта учебникаш, нохч - гIалгIай меттеи литературан дешаех йола статьяш арайоах. Уж я «Нохчий юкъара письменность», «Классни элементех долча дешах», «Нохчий халкъа стих», «Нохчийченеи ГIалгIайченеи культурни болх» яхараш а кхыяраш а.

Лоамарча халкъий автономи, цар гражданственность хьаеча ханне а З. К. Мальсагов гIийртав цаI бола Нохч - гIалгIай литературни мотт хьабе. Цун берригa Іилмани практически беркате болх цу гIулакха тIабергзабаь хиннаб. Нохчийчеи ГIалгIайчеи вIашагIтеха цхьа автономни область хьа а ялехьа, цо оттадаьд культурни дегIаахара дешаш вIаши цхьана болча бувзаме, цхьан плане дувца, бIарчча цаI хургдолаш лархIа. Эггара хьалха цо доаладаь да «Нахски мотт», «Вайнаьха халкъ» яха, хIанз а тIехьа оалаш дола дешаш.

Из хиннад 65 шу хьалха, 1924 шера коммунистически вахар кхоллача, къамаш вIаши гаргадолхаш царна юкъера гIулакхаш хьахулача, уж дегIадоагIача, цар вежарашха вIаши новкъостал деча, доттагIал чIоагIлуча хана. Цу хана хьахул З. К. Мальсагова вIашагIтеха а из председатель вола а эггара хьалхара литературни общество. Цу обществас вIашагIтехадар гIалгIайчен меттел края а деррига творчески йизаш — прогрессивни писателаш, Іилман болхлой, студенташ, журналисташ. Цу хана З. К. Мальсагова язъю шийн драматически произведенеш «ЙоI йодаяр», «Пхьа», къовсам лоаттабу лоамарой вахаре долча вочa а эздий доацача а хIамашта духьал, прогрессивни, сийрдача идеяшта тIехьа, шийн художественни произведенеш тIа цо хьахьокх вахаре а наьха кхетаме а хинна хувцамаш. Хьалхарча книжка маIан да «Кхалсага никъ керда, сийрда хила беза, цо ираз лаха деза» яхаш. ШоллагIча книжка тIа белгалдаьккхад дIаяхача замах юхедиса во, ийрча гIулакхаш вахара юкъера дIадаха дезаш хилар. Пхьа лахар социальни зулама акха гIулакх хилар хьахьекхад цу тIа авторо.

Тохкамхочо И. А. Дахкильгова белгалдоаккх: «Коммуниста З. Мальсагова пьесаш идейни кIоарга, реалистичность йолаш хилар бахьан долаш боккха общественни кхетам балара лоархIаме я» яхаш.

Цун драматурга даькъе творчески ка ялара доккха гIо-новкъостал даьлар 20 шерашка гIалгIай театральни группана ши пьеса язъяьча, тIехьагIа гIорваьнна йоазонхо хиннача Михаил Афанасьевич Булгаковца хиннача доттагIалах. ХIаьта «Дни Турбиных» яха книжка эггара хьалха кепатехар З. К. Мальсагова сесага Укурова-Мальсагова ТIонтIий Тамарас.

З. К. Мальсагова хьалхагIа яздаьча дувцараша, фольклорни йоазоша, эрсийи дунени классикерча переводаша доккха новкъостал дир Нохч - ГIалгIайчен художественни литература дегIадоаладара. Цо гIалгIай меттала яьхай М. Ю. Лермонтова «Морхаш», «Лоаман довкъаш» (Гете чу тIара), «Кхо пальма», яха а кхыйола а стихаш. Цу тайппара, З. К. Мальсагов переводчик а поэт а хиннав.

Газетни статья тIа дийца варгвац З. К. Мальсагова дуккхача тайпарча балхахи творчески наькъахи. Іилманхо, просветитель, литератор хиларах тарра цун лоархIам боккха ба.

1926 шера РСФСР Наркомпроса решенегIа краеведене Къулбаседа Кавказа института кIийлен тIа ГIалгIай Іилма-тохкама институт йиллача, халкъа образоване ГIалгIай отделе заведующи воллаше а, цунна кулгалде хьожавир З. К. Мальсагов, цун эггара хьалхара директор а хилар. Из яр хьалхагIа гIалгIайн цул тIехьа Нохч - ГIалгIайн Іилма-тохкама институт.

Иберийски метташ кIоаргга Iома а деш, цо дакъа лоац Іилмани тохкамен экспедицешта юкъе, Ленинградски пачхьалкхен университета метташ Iомадара факультете деша а вахе, иберийско-кавказски лингвистикаи шаьра шийна ховш хиннача Iарбий меттен специалист хул цох. Боккха лоархIам болаш хилар З. К. Мальсагова дакъа а лоацаш хинна, цова — тушиний (лоамарча Грузе) — метташ, ауховски диалект (Дагестанера) Iомаеш яь экспедици. З. К. Мальсагова цIи яьккха ма хиллара «Нахски группа» халкъаш довзаш кIоаргга Іилман тохкамаш деш хьахилар цо даь «Бацбийски мотт», «Ауховски диалект» яха йоазош.

1929 шера Ленинградски университет йистеяьккхачул тIехьагIа Мальсагов Зоврбик официальни хьалхагIа исторе, метта, литература ГIалгIай Іилма-тохкама, тIехьагIа Нохч-ГIалгIай Іилматохкама института директоралла хьожаву. Из я хIанзара исторе, экономика, филологе Нохч-ГIалгIай Іилматохкама институт. Цу балха тIа волаш вус из 1935 шера 14 мае цIаьхха валлаца.

Институте болх беш цо яьккха ха йиза я дукха хIама карагIдаларца: цу хана кийчбаь арабаьккхар исторе, литература, метта, фольклора, искусства, этнографе, краеведене «Известей» пхи том, литературни сборникаш, журналаш — альманахаш. Институте яр кхаь шера йола аспирантура. Цига эггара хьалха специальность Iомайир гIалгIай кхалнаха Х. М. Куркиевас, Н. Ч. Ахриевас, М. Х. Кодзоевас, Т. Т. Мальсаговас, кхычар.

Этнографи, метташ, истори, фольклор, искусство кIоаргга йовзаш хиннача З. К. Мальсагова доккха новкъостал дора кьона кадраш кхеяра, боккха теркам тIабохийтар. Йоакхо а йора. ТIехьагIа Зоврбик дагавеха дувцаш, цун воккха доттагIа — соратник лоаман халкъаш тохка Іилманхо хиннача Л. П. Семенова яздаьд: «Шийн берригача безамца института балха чувеннавар Зоврбик, цо шийна гонахьа баьхабар болхлой, дуккхача институташца бувзам тессабар. Цо чIоагIа теркалдора музея гIулакх. ГIалгIай музей эггара дикагIчарех лоархIаш белгальяьккхаяр СССР Наркомпросо... Зоврбик къаьстта дика оамал а гIулакх а долаш саг вар. Пролетарски интернационализма принцип къахьегамхой дукха безарца юкъаш яр цун. Уж дийша хилийтара, сийрдабахара тIехь ше мел ваьхача хана къовсам лоаттабир цо...».

З. К. Мальсаговна бовзаш хиннаб Советски Союза дуккха бола Іилманхой. Цун гIулакх доагIаш хиннад академикашца И. Ю. Крачковскеца, А. Н. Генкоца, Іилманхощца - кавказоведашца Л. П. Семеновца, Г. Мартиросианаца, Б. Далгатаца, В. Щебинкинца, Н. Н. Яковлевца. Царца доттагIал дIалаш хиннав из.

З. К. Мальсагова дакъа лаьцад РСФСР племенни состав йовзаш Іилмай Академе комиссе балха юкъе, из хиннав Къулбаседа Кавказа педагогически института доцент, краеведене Центральни бюро член — корреспондент. Цу дерригача гIулакхаш тIа эшача оарцагIвала кийча, принципиальни, доагIар хьадехаш вола Іилманхо, специалист волаш чакхваьннав. Из гаргарча а бовзача а наха хьохкаме хиннав. Цун йиша Фатима Нохчийчени ГIалгIайчени эггара хьалхара поэтесса хиннай. Цо массехк дика илли яздаьд («Iаьржа бийса», «Колхозхой илли», «Партизански илли», кхыдараш), цо дакъа лаьцад эггара хьалхарча гIалгIай театральни группана юкъе, З. К. Мальсагова «Пхьа», «ЙоI йодаяр» яхача пьесай, Булгакова пьесай керттера ролаш ловзаеш хиннай, 30 шу мара даланза йолча хана 1932 шера трагически еннай из.

Цун зIамагIйола йиша Зинаида Куразовна Джамбулатова Іилманхо, исторически Іилмай кандидат я. Цо дуккхача шерашка болх баьб исторе, метта, литература Нохч - ГIалгIай Іилматохкама институте. ХIанз пенсе я.

З. К. Мальсагова сесаг ТIонтIий Тамара, эггара хьалхара гIалгIай аспирантка, преподаватель йолаш хиннай Киргизен Нохч-ГIалгIайчени университеташка. Из доцент, Іилманхо хиннай. Цо яздаьд «Революционни болам» яха книжка.

Зоврбикеи Тамарен хьалкхевир шоай воI Адиль-Гири шийн Даьхен воккха патриот а волаш. Цо геттара дика дешаш йистеьккхар городе Орджоникидзе юкъера школа. Сийлахь-боккха Даймехка тIом болабеннача хьалхарча деношка шийн лоIаме фронте вахар. Фашисташта духьал Курско-Орловски дуга оалача моттиге майра тIом беш турпал санна веннав из 19 шу мара даланза вола зIамсаг.

Вовзаш волча хIирий писатела Цагараев Максима яхачогIа, Адиль-Гири нийсархошта дукха везаш, цар Боб аьле, боча цIи йоаккхаш хиннав. Цунна шаьра ховш хиннад французскии немецкии метташ. Дипломатически балха тIа ваха кийчлуш хиннав из. Адиль-Гири литературни говзал йолаш хиннав. Школе дешаш волча хана цо язъяь пьеса дешархоша оттаь хиннай. Шийн дас санна, цо а шийн лоаца деррига вахар Даьхенна, халкъа дIаделар.

ХIаьта мишта дагайох вайна цар цIераш?

Цхьан хана оттадаьдар Горски республика просвещене эггара хьалхара наркомо исторе, метта, литература Нохч-ГIалгIй Іилматохкама института директор, Іилманхо, коммунист З. К. Мальсагов дагавохара цхьа хIама де деза, аьнна. Городе Орджоникидзе хиннача Къулбаседа Кавказа педагогически институте Зоврбик валара яьча таьзета заседане соцадаьдар: цун портрет а долаш цун йоазоний сборник арахеца, Наьсар - Кертерча школах, исторе, метта, литература Нохч - ГIалгIай Іилма-тохкама институтах цун цIи тилла, цига мемориальни улг оттаде, нохчийн гIалгIайн алфавитий автор волча цунна памятник догIа, дешара заведенешка З. К. Мальсагова цIерагIа стипенди оттаде. Царех цхьаккха а кхоачашдаьдац.

З. К. Мальсагов венна шовзткъа шу даьннача хана, 1975 шера 18 ноябре НГIАССР Министрий Совето соцам баьбар Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен института хьалхашкарча паркахскверах З. К. Мальсагова цIи тилла, аьнна. ХIана из парк Л. Н. Толстой цIи лелаеш я.

ХIаьта 1977 шера 27 январе соцам баьбар З. К. Мальсагова бюст городе Грозне е Наьсарен района БурокIала оттае, аьнна. Уж соцамаш а кхоачашдаьдац.

Республика культура, литература, метта, Іилма, лингвистика дикагIча деятелех волча, Россена Ломоносов санна, Нохч - ГIалгIайченна хинна лаьттача Мальсагов Кураза Зоврбика цIи йиплургйоацаш белгалъяккха йоагIа. Халкъа просвещени бахьан кIаьд ца луш къахьегаш, къовсам лоаттабеш деррига шийн вахар дIаденача цун бокъо я виц ца вала, дагавохаш хила.

Б. ЧАХКИЕВ,
СССР журналистий Союза член, исторически Іилмай кандидат.

СУРТА ТIА: З. К. Мальсагов.

ГIАДВУГА ТОЛАМАШ

Дика хувцамаш хиннад Назрановски района «Маяк» совхоза фермашка.

Уж толамаш даьхад хьайбаш интенсивно кхоабаш хиларах, зооветеринарни гIулакхаш лерттIа чакхдахарах. ХIаьта хьинаре къахьегаш дукха доаркаш ба укхаза. Къаьстта белгалъяккха йоагIа Р. Мальсагова. Бетташ 25 етт ба цунга. Дийнахьара план 175 килограмм йолаш, цо йоаккх 180 килограмм. Иштта дика къахьегаш ва скотник И. Медов а.

Царца яхе баьнна къахьегаш болча Iаьсий леладераша а доккхий толамаш доах. Царна юкъе къаьстта белгалъяьннай Л. Базалаева. План 298 грамм йолаш, дийнахьи буси 630 грамм дозал тIаккхет цун Iаьсашта. Баьццара буц, дикагIйола силос, комбикорм а телаш кхоаб цо уж. Цул совгIа, лазарех чIоагIа лорадеш а леладу. Каст-каста чах даь кIалхьарцар хувцаш цIенеи лостам болаши лелаю болхлоша Iаьсий чудоахка клеткаш.

МалагIа бахьанаш да къахьегама дисциплина чIоагIа йола болхлой укхаза хилар?

Керттердар да, лакхе вай дийццача тайпара, интенсивни методаш юкъеяхьара укхаза кулгалхоша цIенхаштта терко еш хилар.

ТолашагIболча механизаторех бригада вIашагIа а елла шортта доакъар Iалашдир. Цехови хьисапе хьайбаш леладелга вIаштIехьдаьккхар. Дулха лаьрхIа дараш шоаш къаьстта дIа а оттадаь, интенсивно кхаба доладир уж. ХIара дийнахьа итогаш а еш доаркашта, скотникашта, Iаьсий леладерашта юкъе яхь йоаржайир. ДикагIбараш морально а материально а белгалбоах.

Къаьстта боккха теркам тIабохийт укхаза хьайбай продукци дика хилийтара, цун хьоанал лакхъяра.

Деррига а сагах тийша долга кхетадеш ба совхоза кулгалхой, партийнии профсоюзнии организацеш. Цхьадухьа наьха къахьегам вIаштIехьбаккхара, царна эшараш хилийтара шоай низ дIакхоачар деш а ба. Цхьабакъда, хиланза даргдоацача промышленни товаращцеи кхачан продукташцеи хьайбаш леладераш Iалашбара йоакхо еш бац Назрановски райпо кулгалхой.

— Цар хьаухийтача автолавка чура цхьа хIама эцац тха болхлоша, — йоах совхоза керттерча зоотехника З. Ахушкова. — ХIана аьлча, цу чу хьаэца лерттIа хIама хилац. Совхоза болхлоша чIоагIа хоатташ да цхьаьцца дола товараш. Масала, хьамча иккаш, тайп-тайпара кIадаш, барзкъаш дуттен хIамаш теген машинаш, иштта кхыдараш. Цхьабакъда, уж товараш да яхаш дехар деш оаха тела заявкаш теркалъеш-м бац райпо болхлой...

М. ЧАХКИЕВ

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ЧССР. Дега-пхьаьний лазараш — вай геттара сиха, шийн тайпара йолча хана дуккхача нахага дола лазараш да. Диагноз нийсса оттаяр, лазар дIахо дIададахара наькъаш довзар — лазар цIендаь дIадаккхара а толамца цун дарба дара а лоархIаме гIулакх да. Цу даькъе чехословацки медикашта новкъостал дергда Брно йолча дега-пхьаьний хирурге центра специалисташа яь йолча эхокардиограф яхача кердача диагностически прибора.

СУРТА ТIА: доктор Мария Дшемерова, кердача приборах пайда а эцаш, хьожаш я зIамигача пациентага.

ЧТК-ТАСС сурт.

ПАЛЕСТИНЦИЙ ЛАЗАР А ДОРХАЛ А

Газа — из Средиземни фордан юххера шовзткъа километр бIаьхен бархI километр шерен бола лаьттан оаса. Укххаза израильски оккупаце хьалашка 650 эзар палестински Iарбе вах. Уж нах Аль-Бурейдж, Дейр-аль-Балах, Нусейрат, Джабали, Рафах яхача лагерашка бах. Цхьатарра бетонах хьадаь шишша комната йола цIенош, царех хIара цIагIа 8—10 сагах латта дезал бах. Аьхки йовхалах, нувхех, зенерча ся доаллача хIамаех нах цамогаш хул, Iай — сатоха йиш йоацаш шелал, тIоадал, цIеношка отоплени а дIайха хий а дац. Оккупационни законаша чуIе фусамаш тоае бокъо лац.

БЕРАШТА ДУХЬАЛА ТIОМ БУ

Палестина мукъаяккхара Организаце органа «Палестина» яхача журнала тIа кепатехад английски лора Сви Чай Ангас Газерча палестиний вахарах, нийсагIа аьлча, цар шоай лаьтта цхьаккха бокъо ца хиларах хьалах дола дувцар.

«Сона эггара хьалха бIаргабайра палестинцаш, 1982 шера аьхкий сай лоIаме Бейруте еча,—дувц Сви Чай Ангас. — Са хьалхара пациент вар ийккхача бомба гарго лозаваь Iарбий кIаьнк. Из велар, баркал хилда Лакхерчоа. Нагахьа санна кIаьнк дийна виса хиннаваларе а из бIаргаш, когаш, дегIа кхыйола маьжеш йоацаш хургвар. Уж дукха дар фосфораца доатадаь, дегIа маьженаш кагъяь, кхыйола унзара човнаш яь бераш. ХIанз а тIехьа декъий хьаж етталу сона. Иштта байзар сона эггара хьалха палестинцаш.

— ХIанз юха а со царца я. ХIанз — Газе, укхаза шу совгIа ха я интифида — маьршача наьха восстани латт. Цар герз — кхерий, забастовкаш. Цхьабакъда, уж бохабе магац регулярни израильски эскара.

Газас сона Бейрута къулбехьен пригородаш дагайохийтар: кIарцхала аьшкасаьрг, автоматчикаш, бронемашинаш, къел, моцал.

Со укхаза хьаеча денз израильски салташа дукхаза карательни операцеш чакхъяьхай цар наьха цIагIа чу а лелхаш царна еттар. Тха больнице лозабаь хьабоалабаьчарна юкъе дар 6 шу даьнна а кхы доккхагIа дола а бераш. Аз эггара чIоагIагIа човнаш яьча берий рентгеновски суртий бIарчча коллекци гулъяьй. Каст-каста салташа бераш гIиллой пенаш тIа хьал тIа а доахаш ловзар деча хьисапе царна топаш еттар. Бераш кхувса а луш кувгаш кагдора. Цу тайпара лозадаьча берий медкарточкаш тIа яздора «бовда гIерташ боахкачара пенаш тIара чулийга лозабаьб» аьле.

Иштта, больнице Iачукхухьар лотаьча покрышкашца доагадаь, токаца доагадаь бераш — салташа царга чIоагIа ток йодача аьшкасаьргаш тIара яда палестински байракхаш хьайоахийтар.

Кхыйола берий группа — пластиковии а хьамча а пхорчаша лозаь хулар. ЧIоагIа кхераме да тIехьнахьа хьамча доалла сантиметр гаргга диаметр йола металлически пхорч. Цар керта титий йохаю, хьоа толхабу, тIехкаш хIалакъю. Цар яь човнаш сона эггара хьалха бIаргаяйра 1989 шера 2 январе. Больнице Iочувоалавир рентгено бIарга кIала металлически хIама йоалилга хьахьекха вола кIаьнк. БIарг чура арабахийтабар. Чов яьча моттигера аз герга пхо хьаара нийцар. ШоллагIа яр цу тайпарча пхоно керта чов яь йиIиг. Цу моттиге гIолла хьоа арабенабар, рентгене хьагуш яр йохаяь тите тIехкаш. Пхо хьаь чу бисабар. Цун нана а йоалайир цу тайпарча пхоно чов яь, цун тIехк кагъяьяр.

Укхаза цул совгIа юкъекхувл «дум-дум» яха 9-миллиметрови пхорч, хIаьта иштта, Ливане денз сона дика довзаш да М-16 яхача топий саг бувш дола пхорч. Тха больнице хIара дийнахьа цар човнаш яь итт саг воалавора. Цхьабакъда, цхьан дийнахьа 60 совгIа саг воалавир.

Човнашта дарба дар из цхьа аспект мара яц, хIаьта унзарагIа дар, уж лувца мегаш хилар. Цкъа аз операци йир «дум-дум» яхача пхоно балам аьча волча зIамигача сага. Из кIезига сехьагIа кхийтта хиннабаларе фоарт хIалак яь хургъяр. Со операци яь яьннай алалехьа, хьачубоагIача наьха гIараш хезар сона. Салтий лозаваьчунгара лотхьам эца боагIаш бар. Вакъда унахо хьакхетанза вар, цудухьа аз уж арабаьхар. Цхьабакъда, шозлагIа палате чулийлхар уж, со царна кхы де хIама а доацаш йисар.

Дерригне бахьан латт израильски правительствос Газе бахача нахагара налогаш йоахаш хиларах, царех цхьа дакъа палестинцаш боабеча салташта алапен хьисапе тел. Иштта цу ахчах набахтенаш хьалъю, оккупаце режим лоаттаеш йола ерригa тIема аппарат лелаю.

Интифада соцаш яц, 400 палестинец вийнавар, эзарнешта човнаш яьяр, аьнна. Палестинцаш хьехарагIа уж болча хьоашалгIа яхача сона цIагIа бIаргагора палестински байракха бесара дукха изделеш — джемпераш, ега хIамаш. Цкъа аз операци йир юкъмараж тIа чов яьча чIоагIача хозача палестинкана. Чов дIатегаш йоалаш аз са-сайца аьлар «ЧIоагIа нийрча муъ бусаргба-кх укхан юхь тIа, аьнна. — Со теш, хургволча мара из чIоагIа дукха езаргхиларах». Санитар - палестинец аз дувцачох ца кхеташ сона бIарахьежар: «Цо цунах доаккхал дергда Палестина бахьан цо цIий Iодахийтарах».

Кулга чов яь вола кхойтта шу даьнна кIаьнк набахтен чура веддавар. Цун кагъяь тIехкаш дIанийсъяь кулга гипс отта а яь, унахо палате Iовиллар. Цига хьагучадьлар салтий цун цIагIа чу а баьхка, воI кора ца а воагIаш да дIавига гIертилга. ХIаьта са кьона пациент майрра карателашта каравахар.

ссличе оеюн

КОНЦЛАГЕРЕ ЛОАТТАДЕЧА IАЗАПАХ

Сага бокъонашта тIехьа хьинаре къовсам лоаттабарца вовзаш волча израильски профессора Исраэл Шахака кепатехар Израила Iарбашкара хьадаьхача лаьтташка оккупационни Iаьдала леладеча ийрчача гIулакхех йола керда факташ. Цу факташа хьахьокх сага бокъонаш телхаяра политика — Тель-Авива Iаьдала стратегически никъ хилар. Израила палестински халкъаца геноцид лелаю.

Укх тIа йоалаяь факташ мел яйзачоа — язду шийн балха дешхьалхален тIа профессора Шахака — гучадоал нацистски чарех тара дола, укхаза систематически чакхдоаха къиза гIулакхаш Израила оккупированни территорешкара палестинцашта доалдара метод йолга.

Профессора Шахака цу тIа доаладу «Ансар-3» яхача концлагере административни хьисапе ах шера лаьца ваьллача Иордан яхача додача хина Малхбузен берда йистерча хьехархочо - палестинца дийцар.

«Лаьцачул тIехьагIа сонеи кхы а кхаьненеи дийъ сахьата салташа гIажамашца а ланаш техача батинкашца а чIоагIа йиттар, — йоах хьехархочо. — Цул тIехьагIа кхаь дийнахьа Дахире чудоахкадар тхо, тIаккха, кертах галеш а дехка «Ансаре» дIадигар. Цига тхо камера чу дIачу а дехна, тIадувха барзкъаш дIа а даьха, халаташ делар. Дийнахьа дерригаш а букъ тIехьашка кулгаш дIа а дийхка коа ара а даьхе мальха кIала доагIадора. Цар цунах оал «вокъавара» метод. Массехк сахьат даьлча, хIалак хиннача, кхетам чура доалаш латтача тхона Iиийне Iоховша бокъо елар.

Даа хIама кхозза лора — Iуйрийна 9 сахьат даьлча, делкъал тIехьагIа 4 сахьати сайрийна 11 сахьати даьлча. Царна юкъерча хана цахаддаш тIахьожам лоаттабора, вешта аьлча, тхо ши бIарг вIашкабилла йиш йолаш дацар. Мала хий ца луш хьогал Iовшийтар. Иштта хIара дийнахьа массехк сахьата чIоагIа хьежача маьлха кIала «вокъавеш» воагIа вора. Охраникаша тхона бIарга а куш лийца боахкача наха еттача хана оаха: «Оллоху Акбар!» яхаш цIогIарч деттар. ТIаккха тхо бIаргех хий доаккхаш йолча газаца хIалакдора. Цхьанена а хацар ше фу бахьан долаш лаьцав. Лаьца боахкачарна юкъера цаI кхетам чура ваьлар, цхьабакъда, из тхох къоаставанзар, хIаьта цо ше а гонахьарча нахага а хало озийтар.

«Профессора Шахака дIахо язду, цу тайпара гIулакх массазара хIама хинна практика юкъедахад» яхаш. Масала, «Ансаре» болх беш ба лаьрхIа лораш, уж лийца боахкачарга лоткъам эцалехьа а нийцачул тIехьагIа а хьожаш ба. «Из дукха хIама дацар — йоах шекноацаш доктор оалачарех цхьане. — Цхьайолча хана дегIа маьженаш а кагъю. Масала селхан лоткъам нийцачул тIехьагIа хьачувера шаккъе ког кагбаь вола 12 шу даьнна кIаьнк».

Дукха ха йоацаш Израила премьер - министра Ицхак Шамира палестински проблема дIанийсъяра темагIа дувцаш, оккупированни Iарбий лаьтташ мукъадахарах йола цхьаккха тайпара переговораш елга тIаэцанзар.

Оккупацех мукъабалар — из Газе сага бокъонаш, паргIато меттаоттаяр хинна Iец. Из палестинцашта шоай мохк хьабар, керда больницаш, наькъаш хьадар, лагераш дIаяхар, дика цIенош хьалдар да. Израильски оккупанташ Газера дIабаха нах гIелал ца яхьаш, лувца ца лувцаш битар, кхыча мехкара беженцаш цIабахкар, юха хьаяьча палестински пачхьалкхене иразе вахар дIадолалургхилар да.

Борис АНТОНОВ.
(АПН).

Машара йола переговораш е аьнна цу мехка повстанчески низаша дувца оттадаь дола дош хьатIа ца эцаш дита йола правительство а аьттехьара партеш а иштта Сальвадора тIема низаш а бехтокхаме да укх 9 шера 70 эзар совгIа сальвадорций вахар дIадихьа дола цIий Iомехкадара гIулакх, цахаддаш дIаходахьара, иштта лоархI «Ультимас Нотисиас» яхача Венесуэльски газето Сальвадорера хьал тахкачул тIехьагIа. Повстанцаша дувца оттадаь дола дош хьатIа ца эцаш правительствос дита хиларах мохк кхы дIахо нах боабергхилара хьале оттабу. Из кхетадеш ба дуккха дукхагIа бола сальвадорцаш.

Газета хетачох, дукха ха йоацаш хиннача президентски хоржамашка Сальвадора Къаман республикански Союза (НРС) аьттехьарча парте викало А. Кристиани котало яккхар бахьан — цу мехка бахаш бола нах НРС гIулакх деш йолча «Нах боабабара эскадроний» террорагIа кхераш хиларах а хIаьта цу парте кандидата тIехьа кхажа тассар валара нийса хиларах а да.

СУРТА ТIА: карателаш боабаь нах.
ТАСС фотохроника.